

A Balatonmellék flórájának múlt változásai és pusztulása ¹

Borbás Vincze

(részletek Borbás Vince: A Balaton flórája ² című művéből

Válogatta Botta-Dukát Zoltán)

Általános a tapasztalat, hogy alvidékünk szárad, a víz mindenütt apad, vagy eltűnik. A növényzet állapota nem javul, a vízi növényzet nyomtalanul pusztul. A száraz talajt kedvelő fűnek kedvezőbb állapot készülne, de ezt meg a szántás-vetés irtja. Aki az Alföld növényzetét csak vagy 20 esztendővel ezelőtt és ma is vizsgálja, nincs szüksége évenkénti pontos vizsgálatokból és számításokból eredő mérésre vagy más eredményre, a húsz esztendő alatt bekövetkezett nagyfokú változás e nélkül is világos előtte. Más a folyók medre, más a földség felszíne, mint a régibb térképen. Ma a folyóvíz egyenes mederben siet, ártere nincs, a vízi növényzet eltűnt, a gázló madár megritkult, a kiszáritott part emberi eleséget termel. Csak a Sebes-Körös Sárrétjére hivatkozom. Ezt a folyót Bihar- és Békésvármegye határán a nép még mostanában is *Tekerőnek* nevezi, mert - mint szokás mondani - oly tekerős folyása volt, mint az ökörvizelet nyoma. Ma egyenes irányban halad, vastag parttöltés közé szorították, töltése mentén a földet művelik. Oda van a Nagy-Sárrét, a rétság (nádas) nagyszerű vízi növényzete és tanulságos növényzeti képződménye: az úszó sziget, a nádas, az ingólap stb. Sőt Alföldünknek száraz és a forró nap égette helyein is pusztul a növényzet, tehát délre vonuló félben van ma is.

Ennek a nagy változásnak mindössze 22 esztendeje. Mi, és mennyi történhetett századok és ezredek előtt? Még 1854-ben báró VÉCSEY N.¹ a következőt írja nincs (a Tisza vidéken) egy helység sem, a melynek határában tó vagy mocsár nem lenne, úgy hogy a Tisza völgyét inkább és teljes joggal mocsárnak (melynek száraz helyei, szigetjei vannak), mint mocsárfoltos szárazulatnak kell tekintenünk. Még 1877-ben, Biharmegye Nagy-Sárrétjén a hatalmas terjedelmű ingóványból kiemelkedő száraz legelőket is szigeteknek nevezték,² mint a hogy *Szigetnek* nevezi a balatonmelléki nép ma is a hajdani ingóványból kimagasló Szigligetet.

A balatonmelléki változásokat RÓMER FLÓRIS jellemzően és a következőkép ismerteti az Akadémiai Értesítő II. köt. (1860-61.) 291 292. oldalán.

¹ Megjelent a következő kiadványban: Molnár Zs., Bölöni J., Botta-Dukát Z., Salamonné Albert É., Pándi I. (szerk.) (2006): A VI. MÉTA-TÚRA túravezető füzet. Kézirat, MTA ÖBKI, Vácrátót.

² Eredetileg megjelent: Borbás Vince (1900): A Balaton flórája. Kilián Frigyes M. K. Egyetemi Könyvtáros Bizománya, Budapest, pp. 431.

«Míg a Bakony s a balatonmelléki erdők nem valának annyira pusztítva, mint ma, több forrás által tápláltván hazánknak regényes-partú tengere, magasabb vízállással bírt, annyival inkább, mert a Sió által való lecsapoltatása előtt lassanként folyt ki a fölöslege. Ekkor a tihanyi töbörök szigetét képezének, kitetszik ez az alapító okmányból Cod. dipl. I. 388., hol az insula szó többször előfordul, 1231. okmányból u. o. III. II. 265., 1288. *insula Balatini de Tiban*. V. III. 421. A kis tó - a Balaton kicsided utánzása - ma csak kevés iszapos vízzel bír és az erdőpusztítás következtében valószínűleg lassanként el is fog tűnni, a külső nagy tó lecsapolása által az uradalom tekintélyes-terjedelmű rétséget nyert és így a sziget alakja, mint látjuk, egészen változott.»

«Ily változtatásokon mentek át a Balaton egyéb vidékei is. A szigligeti hegy, mely szigetben feküdt, midőn azt FAVUS pannonhegyi apát IV. Béla király alatt a tatárok ellen erősíteni kezdé, valamint Sz.-Mihály hegye is, még e század elején is víztől valá(nak) környezve, sőt a Balaton egyes ágai a lapályosabb helyeken messze be, p1. Edericstől Uzsáig, Fenéktől Vindornyáig terjedtek észak felé, úgy, hogy még 50 év előtt ott ladikáltak, hol most a dús rétek közt a pompás országutak emelkednek. Mennyire lepték el délkeleti partjától Somogy északi rónáit a Balaton hullámai, eléggé bizonyítják a régi térképek, s így ezen tó alakja csak még egy század előtt annyira elüt a mostani, majd egyenközű partjaitól, hogy azt külön lefestve látván, kis honi tengerünkre aligha reá ismernénk.»

«Azonban a gyakorlott természetbúvár szeme észreveszi a vizek hajdani kiterjedését a sásos réteken, a - ha mindjárt messzebbre eső - szőlők, kertek, szántóföldek árkaiban bujálkodó nádon, a tőzeges aljon, mert akármennyire iparkodják az ember a természet színét változtatni, messzehatóbb, állandóbb ennek hatalma, mintsem hogy törpe erőlködéseink azt oly könnyen megsemmisíthetnék.»

De Balatonmellék flórája nagyfokú megváltozásának még más bizonyítékai is vannak.

POKORNY a kéthelyi mocsarak nagyszerű vízi vegetációját dicséri¹ Ma a kultúra az ősi vegetáció porladékát itt is exhumálja és mint tőzeget használja el.

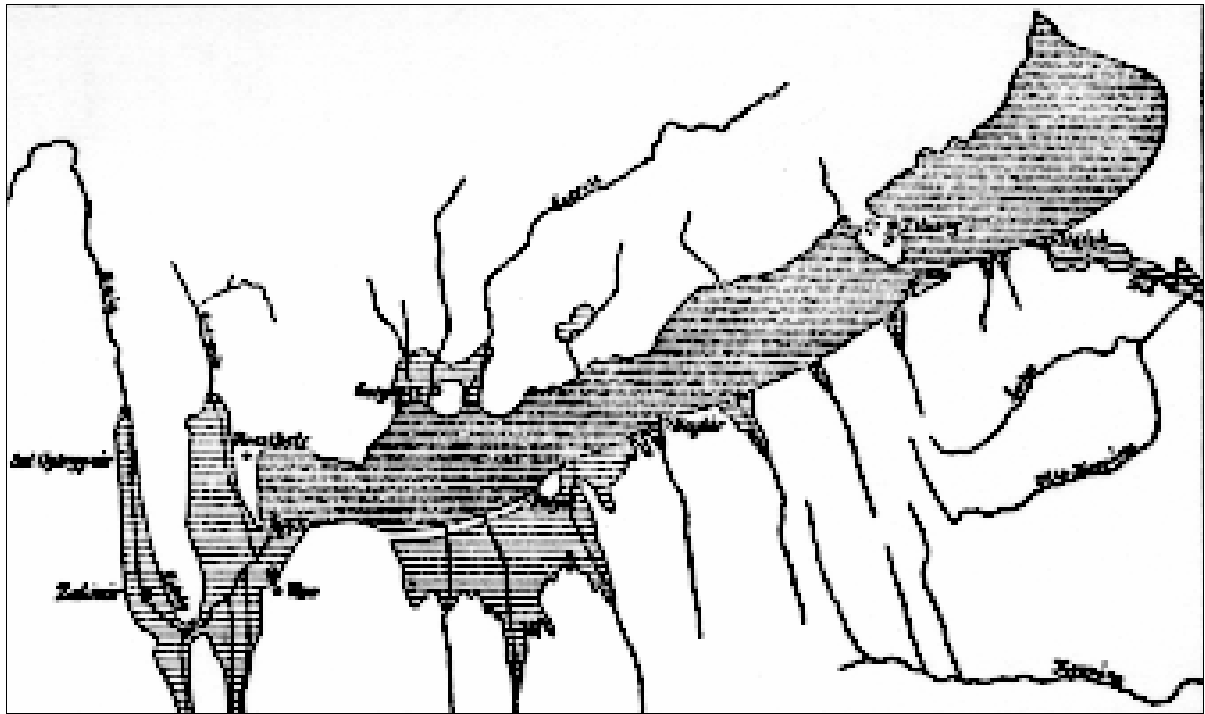
Nagyszerű lápvegetatio virult és pusztult el a tapolczai és szigligeti völgyteknőben is, melynek összigitje Szigliget vára volt (lásd 19. és 22, fej.).

A balatonmelléki változásokról és pusztulásokról különben a nép is tud. Vindornya-Lakon 80 esztendő vezetőm volt, a ki elmondotta, hogy biz azelőtt más volt az a rét, a hol most «turkát» (tőzeget) ásnak. Egy öreg anyóka pedig ugyanott arról panaszkodott, hogy már nem talál keserű lóherét, a melyet azelőtt a sümegi patikában szokott eladogatni. Ez a keserű lóhere a

Menyanthes trifoliata, orvosi fű, mely ma Tapolca rétségének csermelyeiben, de nem bőséggel még terem.

A *Typha minima* eltűnése is nagyfokú pusztulásnak bizonyosága. Ezt az apró gyékényt ROHRBACH PÁL « Über ide europäischen Arten der Gattung Typha » című munkájának 92., 94. old. a Balaton mellékéről említi, de hol nő ott, nem jelölte ki, Kis-Cell mellett meg a Drávánál láttam. A Balatonnál figyelemmel kísértem, de sehol sem láthattam. Eltűnt hihetőleg több más ritka társával együtt.

A száraz völgy keskeny sédjével, a szabályozás, a Balaton medrének szűkítése, a Kis-Balaton kiszáritása, a kultúra, a szántásvetés, szőlőültetés stb. mind nagymértékben siettette a nem rég mult időnkben a Balatonmellék növényzetének pusztulását és a közönségesebb növények elhatalmasodását így pusztul a Balaton mellékének növényzete régi idő óta. Mindezekkel összefügg a flóra szegényessége. A vegetáció leplét, igaz, most is körülbelül ugyanannyi növényindividuum alkotja, mint valaha, de a minőség a ritkább növények elpusztulásával más s a faj száma kevesebb. A botanikust a Balaton partszegélyének növényzete hamarosan nem nyeri meg. Csak ha a parttól beljebb kutat vagy a vegetatio egyszerűségének okait fürkészi, ez lesz élvezetes foglalkoztatója szellemi működésének. A Balaton partmelléke végre csupa kultúra, a partja csupa fürdő és kikötő lesz s a vad növényzet felmaradásának alig marad valami tere.

A Balaton legnagyobb kiterjedése idején.
Forrás: Cholnoky J.: Balaton